

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.47>

УДК 339.137.2

Л. В. Шульга,

к. е. н., доцент, професор кафедри маркетингу,

Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9320-7566>

І. О. Терещенко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу,

Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5176-6522>

Д. І. Бандурка,

аспірант, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8217-9640>

В. П. Комар,

аспірант, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7502-6286>

О. Ю. Артеменко,

аспірант, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-4531-0545>

**ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
МАШИНОБУДУВАННЯ**

L. Shulha,

*PhD in Economics, Associate Professor, Professor of the Department of
Marketing, Poltava State Agrarian University, Poltava*

I. Tereshchenko,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Marketing, Poltava State Agrarian University, Poltava*

D. Bandurka,

Postgraduate student, Poltava State Agrarian University, Poltava

V. Komar,

Postgraduate student, Poltava State Agrarian University, Poltava

O. Artemenko,

Postgraduate student, Poltava State Agrarian University, Poltava

FACTORS FOR FORMING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL MACHINERY ENTERPRISES

У статті розглянуто фактори формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування. Наведено відмінні риси галузі, які визначають умови конкуренції у ній. Сформовано перелік конкурентних переваг, необхідних для успішного функціонування підприємств галузі. Наведено класифікацію факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємств галузі сільськогосподарського машинобудування. Розкрито рівні формування факторів конкурентоспроможності, їх ієрархічність та взаємозв'язок. Зазначено, що врахування факторів формування конкурентоспроможності підприємства сприяє підвищенню ефективності його діяльності. Доведено необхідність систематичного аналізу факторів конкурентоспроможності та відповідного реагування на них. Проаналізовано вплив основних факторів на конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського

машинобудування. Розглянуто фактори конкурентного середовища підприємств галузі.

У статті сформована система факторів, які впливають на конкурентоспроможність підприємств з розподілом їх по рівнях утворення. Фактори формування конкурентоспроможності підприємства сприяють забезпеченню його конкурентних переваг. Доведено, що наявні фінансові, матеріальні та трудові ресурси підприємств при ефективному їх використанні здатні забезпечити високий рівень конкурентоспроможності. Доведено, що ієрархічну структуру факторів формування конкурентоспроможності підприємств складають фактори, які є контрольованими та неконтрольованими з боку підприємства. Встановлено, що в умовах ринкової економіки керівникам підприємств необхідно формувати конкурентні переваги підприємства за рахунок своєчасного реагування на зміни цих факторів. Обґрунтовано, що фактори формування конкурентоспроможності підприємства впливають на ефективність та результативність його діяльності. Узагальнено основні складові, які є важливими для формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування.

The article examines the factors of the formation of competitiveness of agricultural machinery enterprises. Distinctive features of the industry, which determine the conditions of competition in it, are given. A list of competitive advantages necessary for the successful functioning of enterprises in the industry has been created. The classification of factors affecting the competitiveness of enterprises in the field of agricultural engineering has been carried out. The levels of formation of competitiveness factors, their hierarchy and interrelationship are revealed. It is noted that taking into account the factors of the enterprise's competitiveness helps to increase the efficiency of its activity. The need for a systematic analysis of competitiveness factors and appropriate response to them has been proven. The impact of the main factors on the competitiveness of

agricultural machinery enterprises is analyzed. The factors of the competitive environment of the enterprises of the industry are considered.

The article forms a system of factors that affect the competitiveness of enterprises with their distribution by level of education. Factors forming the competitiveness of the enterprise contribute to ensuring its competitive advantages. It has been proven that the available financial, material and labor resources of enterprises, with their effective use, can ensure a high level of competitiveness. It has been proven that the hierarchical structure of factors for the formation of the competitiveness of enterprises consists of factors that are controlled and uncontrolled by the enterprise. It was established that in the conditions of a market economy, managers of enterprises need to form competitive advantages of the enterprise due to timely response to changes in these factors. It is substantiated that the factors of forming the competitiveness of the enterprise affect the efficiency and effectiveness of its activity. The main components that are important for the formation of the competitiveness of agricultural machinery enterprises are summarized.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, фактори конкурентоспроможності, рівні формування конкурентоспроможності, сільськогосподарське машинобудування.

Key words: enterprise competitiveness, factors of competitiveness, levels of competitiveness formation, agricultural engineering.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування є важливим завданням для економіки держави в умовах інтенсивного розвитку конкурентного середовища, у якому кожне підприємство намагається використовувати свої фінансові, матеріальні та трудові ресурси максимально ефективно. Механізми формування

конкурентоспроможності підприємства повинні враховувати дію всіх можливих факторів забезпечення конкурентних переваг, що потребує визначення рівнів, на яких відбувається їх формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження питань впливу факторів на формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування зробили такі вчені, як:

О. Богма, Р. Жорновач, І. Крамаренко, О. Павлова, О. Лепьохіна, О. Селезньова, О. Сидоренко та інші.

Незважаючи на значний внесок науковців у дослідження впливу факторів на формування конкурентоспроможності підприємства, окремі аспекти процесу формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування та зміцнення конкурентних переваг потребують поглибленого аналізу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Цілями написання статті є систематизація факторів, які впливають на конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського машинобудування та формування його конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розвиток галузі сільськогосподарського машинобудування є стратегічно важливим для забезпечення продовольчої безпеки держави та потребує системного аналізу факторів, що формують конкурентоспроможність даної галузі та здійснення на державному рівні єдиної технічної та соціально-економічної політики.

Конкурентоспроможність галузі визначається наявністю у ній конкурентних переваг, до яких відносять: раціональну галузеву структуру, наявність підприємств-лідерів у галузі, ефективну виробничо-технологічну та дослідно-конструкторську бази; наявність розвиненої галузевої інфраструктури та логістичної системи, систему матеріально-технічного та

науково-дослідного співробітництва всередині галузі та партнерами за кордоном [1, с. 63].

Відмінні риси кожної галузі визначають особливості конкурентної боротьби у ній. Зокрема, особливостями галузі сільськогосподарського машинобудування є [4]:

- високий рівень спеціалізації на виробництві певного виду товару, що має унікальні характеристики;
- тривалий оборотний цикл, який передбачає тривалий процес взаємодії між виробником та споживачем у ході експлуатації товарів та їх обслуговування;
- тривалий оборотний цикл призводить до низької інвестиційної активності, внаслідок чого виробники змушені залучати власні ресурси для розвитку та інноваційної діяльності;
- висока концентрація ринку устаткування для сільського господарства, що дозволяє застосовувати ефекти від масштабу виробництва та утримувати ціни на сільськогосподарське устаткування.

На конкурентоспроможність галузі сільськогосподарського машинобудування впливають фактори, які класифікують за наступними ознаками: джерело походження, тривалість дії, характер прояву, спрямованість дії, змістові характеристики, ступінь поширення, вимірність, рівень управління, рівень складності, ступінь та час дії. Класифікація факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського машинобудування наведена у таблиці 1.

Фактори конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування формуються на різних рівнях ієрархічної структури управління (макро-, мезо- та мікрорівень). На перших двох рівнях знаходяться зовнішні фактори впливу на конкурентоспроможність підприємства, а на третьому рівні – внутрішні фактори. Зовнішні фактори значною мірою впливають на процеси, що здійснюються на підприємстві, але підприємство не має значного впливу на ці фактори. Основним завдання

підприємства є відстеження цих факторів та своєчасне реагування на їх зміну, оскільки вони впливають на його здатність бути конкурентоспроможним на ринку. Система факторів формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування представлена на рис. 1.

Таблиця 1. Класифікація факторів конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування

Ознака класифікації	Види факторів
За джерелом походження	– внутрішні; – зовнішні;
За тривалістю дії	– постійні; – тимчасові; – епізодичні;
За характером прояву	– приховані; – явні;
За спрямованістю дії	– прямого або непрямого впливу; – позитивні або негативні; – мотивуючі або стримуючі;
За змістовими характеристиками	– організаційно-економічні; – управлінські; – соціально-психологічні; – природно-географічні; – політичні; – правові; – демографічні; – екологічні; – технологічні; – науково-технічні тощо;
За ступенем поширення	– специфічні; – загальні;
За можливістю вимірювання	– якісні/кількісні; – вимірні/невимірні;
За рівнем управління	– контрольовані/неконтрольовані; – керовані/частково керовані/некеровані; – регульовані/частково регульовані/нерегульовані;
За рівнем складності	– прості/складні; – комплексні/одиничні;
За ступенем дії	– головні/другорядні; – прямого/непрямого впливу;
За часом дії	– динамічні/статистичні; – безперервні/дискретні.

Джерело: сформовано авторами на основі [2-5]

Фактори макросередовища формуються під впливом географічних та економічних особливостей країни, у якій функціонує підприємство.

Характерною їх особливістю є не можливість контролю з боку підприємства і широкий спектр впливу (ці фактори чинять вплив на всіх учасників ринку). Суть взаємодії підприємства з макросередовищем полягає в моніторингу його факторів, визначенні ступеня їх дії та напрямів впливу, і відповідного реагування на них [6].

Фактори мезосередовища, що формують конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського машинобудування, представлені концепціями М. Портера: модель п'яти сил конкуренції і системи цінностей. Конкурентне середовище визначається як сукупність економічних суб'єктів, які діють у певній галузі або в суміжних з нею областях та прямо або побічно впливають на діяльність підприємства.

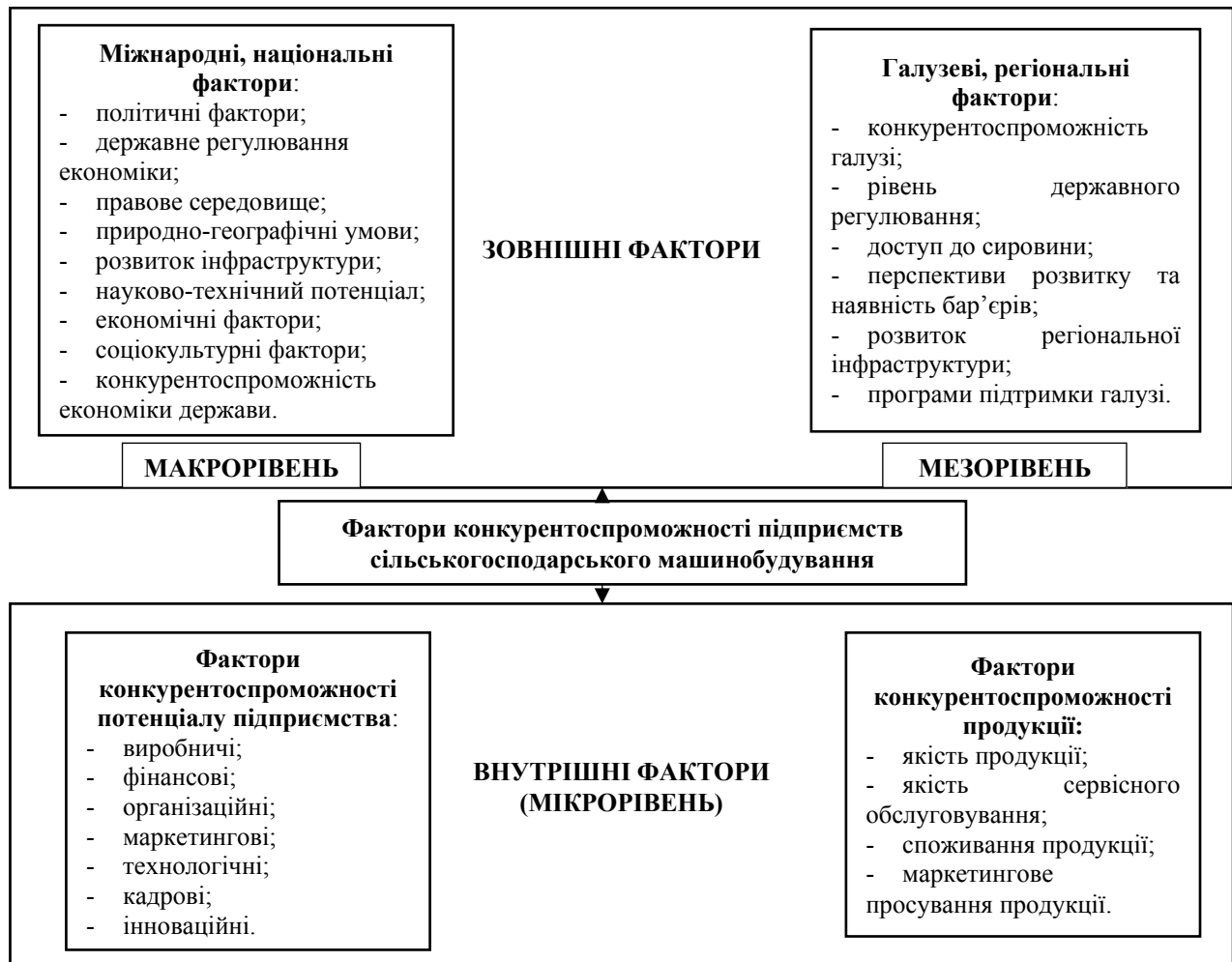


Рис. 1. Система факторів формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування

Джерело: узагальнено авторами на основі [2-5]

До зовнішніх факторів відносять: рівень конкурентоспроможності країни; якість правового регулювання економіки країни; активна державна підтримка середнього та малого бізнесу; ефективність управлінської системи; відповідність національної системи стандартизації і сертифікації міжнародним стандартам якості; рівень державної підтримки науки та інноваційної діяльності; якість інформаційного забезпечення; податкова політика у галузі та відсоткові ставки; якість підготовки управлінського персоналу; кліматичні умови та географічне положення; рівень конкуренції у галузі тощо.

Фактори мікрорівня – це фактори прямого впливу на конкурентоспроможність підприємства, які закладені у його структурі управління, організаційній структурі, кваліфікації персоналу і є керованими підприємством. Ці фактори є більш важливими для визначення внутрішніх можливостей формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування, оскільки конкурентоспроможність підприємства формується у внутрішньому середовищі [3].

Внутрішніми факторами конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування є: потреба у товарах галузі; рівень спеціалізації та концентрації виробництва; рівень стандартизації та уніфікації продукції; якість нормативно-методичної та інформаційної бази управління; наявність постачальників сировини; доступ до якісних дешевих ресурсів; рівень інновацій; частка експорту наукомісткої продукції тощо.

За змістовними характеристиками та сферою впливу виділяють організаційно-економічні, управлінські, політичні, демографічні, соціально-психологічні, природно-географічні, екологічні, технологічні, науково-технічні фактори. Частина з них відноситься до зовнішніх (політичні, демографічні), а інші (технологічні, соціально-економічні, науково-технічні, правові) відноситься як до зовнішніх, які діють на рівні країни, так і до внутрішніх, які відображають умови діяльності самого підприємства.

Технологічні зміни та науково-технічний прогрес чинять значний вплив на діяльність підприємств сільськогосподарського машинобудування. Науково-технічні фактори відображають динаміку і стан науково-технічного прогресу, що відбувається за рахунок досягнень у галузях науки та техніки, технологічних інновацій. До технологічних факторів відносять результати науково-технічного прогресу, модернізації товарів, контролю якості, наявності сировини та енергетичних ресурсів. Результатом впливу цих факторів на конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського машинобудування є розробка нової продукції, її модифікація та пристосування до потреб споживача, зниження виробничих витрат, збільшення обсягів збуту тощо [7].

Організаційно-економічні фактори відображають зміни в організаційній структурі підприємства з метою адаптації підприємств до динамічних змін зовнішнього середовища. На формування рівня конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування впливають також соціально-психологічні фактори, які відображають стан соціальних процесів на всіх рівнях розвитку держави в цілому та конкретного підприємства. На стан конкуренції у галузі впливають політичні фактори, які охоплюють політичну структуру країни, законодавче регулювання, зовнішньоекономічну політику, податкову систему, діяльність профспілок.

За тривалістю дії фактори конкурентоспроможності поділяються на постійні, тимчасові та епізодичні. Постійні фактори конкурентоспроможності передбачають їх вплив на конкурентоспроможність підприємства протягом усього його життєвого циклу. Тимчасові фактори проявляються за рахунок сезонних коливань. Тимчасові фактори чинять вплив на підприємство періодично у певні проміжки часу. Епізодичні фактори – це фактори, які складно розрахувати і які мають несподіваний характер [3].

За ступенем поширення виділяють специфічні та загальні фактори. Специфічні фактори – фактори, які не притаманні для підприємств галузі, що конкурують за допомогою традиційних методів. Загальні фактори однаково

впливають на підприємства, які досягли одного рівня конкурентоспроможності. Для підприємств важливим є створення умов для успішного функціонування у конкурентному середовищі та формування своїх конкурентних переваг.

За характером прояву виділяють явні та приховані фактори. Явні фактори легко виявити та управляти ними. Приховані фактори потребують певних навичок та умінь для їх виявлення. За можливістю впливу підприємства на фактори конкурентоспроможності виділяють керовані, некеровані та частково керовані.

За ознакою вимірності впливу факторів виділяють: вимірні та невимірні; кількісні та якісні. Вимірні фактори передбачають визначення кількісної оцінки. Невимірні фактори не дозволяють їх виміряти кількісно. У такому випадку оцінка проводиться за допомогою якісних методів. Кількісні фактори представлені конкретними числовими значеннями. Якісні фактори у ході оцінювання описуються певними висновками.

Для формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування важливе значення має стан технологічної, виробничої, науково-дослідної бази підприємств, а також споживчі характеристики продукції, які повинні задовольняти споживчий попит. Організація виробництва на підприємстві повинна відповідати вимогам ринкової кон'юнктури [6, с. 260]. Ефективність логістичної системи є важливою складовою формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування. Сільськогосподарська техніка вітчизняного виробництва не відповідає показникам світового рівня щодо якості, надійності, продуктивності. Підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування потребує концентрації зусиль і залучення додаткових інвестицій та фінансових ресурсів для використання сучасних технологій та обладнання.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Забезпечення конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування передбачає формування організаційно-економічних та техніко-технологічних умов, які дозволять витримати конкуренцію у ринковому середовищі у боротьбі за споживача з іншими підприємствами і забезпечити подальший розвиток. Аналізуючи рівні формування факторів, які впливають на конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського машинобудування, визначили, що не всі вони піддаються впливу підприємства, але на всі необхідно реагувати для забезпечення своїх конкурентних переваг на ринку.

Ефективно сформована система управління конкурентоспроможністю підприємств сільськогосподарського машинобудування здатна підвищити їх конкурентні переваги на ринку. Аналізуючи фактори формування конкурентоспроможності визначили, що їх поділ залежить від рівня на якому вони виникають (макро-, мезо- та мікрорівень) відносно середовища діяльності підприємства.

Перспектива подальших досліджень впливу факторів на формування конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування полягає у вдосконаленні кількісних та якісних методів виміру такого впливу.

Література

1. Гончарук П. А. Конкурентоспроможність – необхідна умова функціонування підприємства. *Держава та регіони*. 2014. № 2. С. 62-65.
2. Гребньов Г. М. Маркетингові чинники впливу та механізм управління конкурентоспроможністю. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2014. № 10. С. 304-310.
3. Жовновач Р. І. Про впорядкування факторів формування конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2011. № 5.

URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=549> (дата звернення: 12.07.2023).

4. Коваленко Г. О., Коваленко О. Г. Сучасний стан конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування. *Ефективна економіка*. 2021. № 3. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8749> (дата звернення: 10.07.2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.3.79

5. Крамаренко І. С., Хмелик О. А. Дослідження та тенденції сучасного стану інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України. *Економіка та держава*. 2020. № 1. С. 73–77.

6. Селезньова О. В. Основні принципи формування ринкової мережі в галузі сільськогосподарського машинобудування. *Економічний простір*. 2009. № 22/1. С. 261-268.

7. Співак С. М. Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства. *Матеріали XIX наукової конференції ТНТУ ім. І. Пулюя*. 2016. С. 267-268.

8. Шульга Л. В., Даниленко В. І., Терещенко І. О., Вакуленко Ю. В., Хрипко А. А. Системний підхід до формування конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10296> (дата звернення: 11.07.2023).

References

1. Goncharuk, P. A. (2014), “Competitiveness is a necessary condition for the operation of the enterprise”, *Derzhava ta rehiony*, vol. 2, pp. 62-65.

2. Hrebn'ov, H. M. (2014), “Marketing influencing factors and the mechanism of competitiveness management”, *Ekonomichnyy visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrayiny «Kyivivs'kyu politekhnichnyy institut»*, vol. 10, pp. 304-310.

3. Zhovnovach, R. I. (2011), "On the ordering of formation factors of competitive capacity of an enterprise", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=549> (Accessed 10 Jul 2023).

4. Kovalenko, H. and Kovalenko, O. (2021), "Current state of competitiveness of agricultural machine building enterprises", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8749> (Accessed 10 Jul 2023).

5. Kramarenko, I. and Khmelyk, O. (2020), "Research and trends of current state of innovative development of machine-building enterprises of Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 73–77.

6. Selez'n'ova, O. V. (2009), "Basic principles of market network formation in the field of agricultural engineering", *Economic space*, vol. 22/1, pp. 261-268.

7. Spivak, S. M. (2016), "System approach to enterprise competitiveness management", *Materialy XIX naukovoï konferentsii TNTU im. I. Puluiia* [Materials of the XIXth Scientific Conference TNTU them. I. Puluj], Ternopil, Ukraine, pp. 267-268.

8. Shulha, L., Danylenko, V., Tereshchenko, I., Vakulenko, Yu. and Khrypko, A. (2022), "Systemic approach to formation of enterprise competitiveness", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10296> (Accessed 11 Jul 2023).

Стаття надійшла до редакції 14.07.2023 р.